

perception; 2) stable conceptual-associative connections of somatic cultural subcode with both artefactual code and zoomorphic subcode are typical of lingual conscience of Ukrainians and Russians. However, conceptual connection „somatism – anthroponim” is relevant for Ukrainian linguoculture.

Key words: set simile, concept, contrastive linguoculturology, cultural code.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

В. Г. Рєзнік (Біла Церква)

УДК 811.112.2:342.9

**НІМЕЦЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРАВА
ЯК ОСОБЛИВА ТЕРМІНОСИСТЕМА**

(на матеріалі термінів адміністративного права Німеччини)

Рівень розвитку суспільства визначається, перш за все, станом національної термінології, яка є одним з найважливіших складників політики, економіки, культури та всіх видів професійної діяльності.

Для періоду останніх десятиріч ХХ ст. та початку ХХІ ст. характерними є глобальні соціально-економічні зміни, нові етапи науково-технічного прогресу. Цей період отримав назву інформаційної революції. Досягнення в галузях науки та техніки відіграють важливу роль у розвитку сучасного суспільства, внаслідок чого професійна комунікація стає об'єктом дослідження багатьох учених нашої країни та зарубіжжя. Нові відкриття та обмін знаннями у тому чи тому середовищі професійної діяльності сприяють інтенсивному поповненню словникового складу національних мов за рахунок термінології.

Перші праці про термінотворення з'явилися ще у 30-х роках ХХ ст. і були пов'язані з іменами австрійського вченого О. Нубасова та російського вченого Д. Лотте. А вже у другій половині ХХ ст. на теренах тодішнього Радянського Союзу та за кордоном спостерігався бурхливий розвиток термінологічних досліджень, який завершився в 1980-х роках формуванням науки про терміни, – термінознавства, – як самостійної комплексної дисципліни, „предметом якої є терміни та їхні сукупності (термінологічні системи та термінології), а також закономірності складання, конструювання, функціонування та використання даних сукупностей” [Лейчик 1986: 365].

Об'єктом термінологічних досліджень є сам термін з його специфічними ознаками та особливостями.

Термін, за висловом О. Реформатського, – це одночасно одиниця двох різних систем: логоса – системи наукових знань і лексиса –

лексичної системи мови [Реформатский 1986: 164 – 165]. І логос, і лексис є однаково важливими для розуміння сутності терміна, незалежно від шляху його виникнення: слово загальнолітературної мови може стати терміном завдяки „семантичному перетворенню”, або термін може бути створений навмисно. В. Лейчик вважає, що „термін є слугою трьох господарів: мови, логіки (як загальних закономірностей формулювання понять та їхніх визначень) та предметної галузі, до якої цей термін належить” [Лейчик 1986: 88]. Схожої думки дотримується колектив учених-мовознавців (О. Суперанська, К. Подольська, Н. Васильєва), які в триєдиній основі терміна вбачають предметне знання, логічне осмислення та мовне вираження [Суперанская 1989: 246].

Не менш важливим, і ми з цим абсолютно погоджуємося, є той факт, що терміни належать до системи ієрархічно організованих одиниць і своє значення вони отримують лише всередині цих систем. Слушною з цього приводу є думка Б. Головіна, що термінологія є системною, перш за все, тому що системним є світ, окремі ділянки та сторони якого вона відображає, а випадкового скупчення термінів, безсистемного та неорганізованого, не існує [Головин, Кобрин 1987].

Терміносистема свідомо конструюється з мовних одиниць у процесі формулювання положень спеціальної теорії або галузі діяльності в текстах, що написані спеціальною мовою, яка в свою чергу відповідає цій галузі знань чи діяльності.

Термінологічна система (терміносистема) є складною динамічною стійкою системою, елементами якої є лексичні одиниці (слова або словосполучення) певної субмови. Структура терміносистеми є подібною системі понять спеціальної галузі знань чи діяльності, а функція – служити знаковою (мовною) моделлю певної спеціальної галузі знань чи діяльності. Термін як лексична одиниця певної спеціальної мови, що позначає загальне – конкретне або абстрактне – поняття чи ситуацію певної спеціальної галузі знань або сфери діяльності, є елементом терміносистеми.

Метою нашої розвідки є дослідити особливості терміносистеми права (а саме адміністративного права Німеччини – АПН) у сучасній німецькій мові, зокрема структурний та семантичний аналіз її елементів. Для цього на основі різноманітної правничої літератури АПН – законодавчо-нормативних документів та юридичних словників зроблено вибірку найуживаніших німецьких вузькоспеціальних термінів обсягом понад 3500 слів.

Терміносистемою конкретної галузі, згідно з німецьким стандартом DIN 2342, вважають сукупність усіх термінів її поняттєвого поля, між якими встановлюються зв'язки, що сприяє цілісності системи [DIN 1992: 111]. Тому, на думку німецьких дослідників, терміносистеми служать основою для уніфікації й нормування термінів, для порівняння понять та назв у різних мовах, впорядкування фахових знань [Arntz 2002: 75].

І тому слід відразу пояснити, яке значення ми вкладаємо у поняття *Verwaltungsrecht* – адміністративне право. Перш за все ми говоримо про право **публічного** управління Німеччини, яке у свою чергу поділяється на **загальне** та **особливе** адміністративне право.

Загальне адміністративне право включає норми, що є принципово спільними для всіх видів публічного управління: адміністративно-процедуральне право, адміністративно-процесуальне право та право про виконання адміністративних рішень.

Особливе адміністративне право є збірним поняттям для спеціальних галузей адміністративного права, які стосуються особливих сфер діяльності управління: сукупність норм, що регулюють правовий статус і службу чиновників; право про публічну службу; будівельне право, муніципальне право, законодавство про охорону даних, поліційне право, екологічне право, водне право, транспортне право і т. ін. [Шлоер, Сойко 2003: 5].

Оскільки адміністративне право в багатьох сферах відсилає до норм кримінального, цивільного й, зокрема, цивільно-процесуального права або ж залежить від таких регулювань, то до терміносистеми адміністративного права Німеччини (АПН) входять також терміни відповідних правових галузей. Крім того, зазначимо, що на адміністративне право (АП) значною мірою впливає конституційне право, включаючи право про регламент Німецького Бундестагу.

Право як автономна галузь наукової і практичної діяльності характеризується певною системою взаємопов'язаних чи співвіднесених один з одним мовних елементів. Як і інші терміносистеми, її можна охарактеризувати як структурно-організоване ціле, що має *ядро* – терміни, які виражають основні поняття права, і *периферію* – поняття суміжних галузей права та інших галузей науки – психології, економіки, медицини [Булгакова 2004: 8 – 13].

Термін у мові права ми розуміємо як слово чи словосполучення, яке є точним офіційним позначенням правового поняття, яке в свою чергу застосовується у процесі пізнання та засвоєння явищ дійсності з точки зору права.

І окремі слова, і словосполуки з різною кількістю компонентів можуть визначатися як терміни права, причому вони не є рівноцінними. У системі потрібно розрізняти базисні (основні) та похідні терміни. Так, наприклад, *Rente*(1) пенсія; 2) дохід, рента) – є основним, а *betriebliche Rente* (пенсія від підприємства), *Rentenabfindung* ((одноразова) пенсійна компенсація), *vorzeitige Rente* (дострокова пенсія), *Rentenformel* (формула / форма розрахунку пенсії), *Rentenrecht* (1)пенсійне законодавство; закон про пенсії; 2) право пенсійного забезпечення), *Rentenüberleitungsgesetz* (Закон про переведення пенсій (громадян колишньої НДР на пенсійну систему ФРН)), *Standardrente* (стандартна пенсія) – є похідними термінами.

Кожна одиниця терміносистеми служить для позначення спеціального поняття. Кожен термін у системі відрізняється від інших її елементів своїм матеріальним складом, що є свідченням неоднорідності елементів системи. Між термінами права існують певні поняттєві зв'язки та відношення, через які конкретизується *цілісність* терміносистеми, тобто така її властивість, яка виникає в результаті взаємодії елементів системи, причому кожен елемент перебуває у залежності від свого місця та функції у цій системі [Лісогуб 2002: 78].

Терміни адміністративного права Німеччини позначають і загальні поняття, і види, наприклад: *Plan – Bauungsplan – Flächennutzungsplan – Bauplan – Raumordnungsplan – Gesamtplan – Fachplan*.

Взаємозв'язок між цими двома групами термінів указує на наступну ознаку системи – *ієрархічність*, тобто підпорядкованість у системі більш загальних елементів видовим: *freiwilligerPlan* (добровільний план), *PlanalsRechtssatz* (план як правова норма), *regionalerPlan* (регіональний план), *PlanalsVerwaltungsakt* (план як адміністративний акт).

Мовні зв'язки термінів у терміносистемі поділяються на внутрішні та зовнішні. Зовнішні зв'язки виникають під час поєднання між термінами певної терміносистеми із загальноживаною лексикою та елементами інших терміносистем. Зв'язок із загальноживаною лексикою виражається в побудові похідних термінів, рідше – термінологічних словосполук: *dieEhre* – 1) честь; 2) пошана; почесь, шана – *dasEhrenamt* (почесна посада) – *dieEhrenämterpflicht* (обов'язковість виконання службових функцій на громадських засадах) – *dasEhrenbürgerrecht* (право почесного громадянства) – *dasEhrengericht* (суд честі) – *dieEhrengerichtsbarkeit* (юрисдикція суду честі).

Внутрішні зв'язки можуть бути двох видів: парадигматичні та синтагматичні. Парадигматичні зв'язки термінів у терміносистемі виражаються наявністю синонімічних рядів, явищами полісемії та антонімії, термінотворенням, морфологічними, семантичними та морфосемантичними зв'язками. Під синтагматичним зв'язком розуміють наступне: терміни функціонують у мові не ізольовано, а в контексті, тобто в лінійному ряду з іншими мовними одиницями, вони мають валентність і дистрибутивність [Лісогуб 2002: 79].

Джерелом утворення синонімічних рядів у сфері АПН найчастіше є запозичення з англійської або латинської мов, наприклад: *dissentingvote* (англ.) – окрема думка судді, що не набрала більшості голосів під час ухвалення рішення суду = *abweichendeMeinung*, *Sondervotum*, *Mindermeinung*. Або: *bonumcommune* (лат.) – загальне добро; благо = *Gemeinwohl*, *gemeines Bestes*, *Gemeinnutz*, *öffentliches Interesse*, *Wohl der Allgemeinheit*.

Наше дослідження підтверджує також факт існування явища полісемії у терміносистемі АПН. Наприклад: *dieEntlastung*: 1) зняття вини; 2) звільнення від зобов'язання / відповідальності; 3) затвердження

звіту / звітності; *dieKlageerwiderung*: 1) відповідь на позов; заперечення проти позову; 2) зустрічний позов; *dieAnlage*: 1) пристрій; установка, обладнання; 2) споруда; об'єкт; 3) вкладення, розміщення (капіталу); інвестиція; 4) додаток (до чого-небудь); 5) здібності, хист; талант, схильність.

Незначна кількість нашої вибірки має опозиції: *GroßeAnfrage* („великий” загальний запит (письмовий запит Бундестагу до уряду, підписаний головою Бундестагу та членами якої-н. фракції) – *KleineAnfrage* („малий” окремий запит); *Annahme* (прийняття, прийом) – *Annahmeverbot* (заборона приймати / отримувати що-н.); *dieBeschlagnahmeanordnen* (накласти арешт) – *dieBeschlagnahmeaufheben* (зняти арешт).

Усі терміни АПН, з погляду морфологічно-синтаксичної структури, можна поділити на дві великі категорії: терміни-слова і терміни-словосполучки. На основі структурного аналізу нами було встановлено, що в терміносистемі АПН терміни-слова, які становили 66% елементів нашої вибірки, переважають над термінами-словосполучками (34%).

Відомо, що термінологічні сполучки мають властивості і терміна (відсутність експресії, тенденція до моносемії (у середині їх термінологічного поля), стилістична нейтральність), і словосполучки. Як з'ясувалося, головним способом утворення термінів-словосполучок у сфері АПН є словоскладання, причому вони мають переважно два компоненти:

AnrufungdesVerwaltungsgerichts – звернення до адміністративного суду;

Enquete-Kommission – комісія з парламентського розслідування;

öffentlicherHaushalt – державний бюджет;

dieRentefestsetzen – встановити розмір пенсії;

juristischePerson – юридична особа.

Рідше три компоненти:

DeutscherStädte- undGemeindebund – Німецька спілка міст та територіальних громад;

Eilsachen im gerichtlichen Verfahren – термінові справи у судовому провадженні;

Ultra-vires-Grundgesetz – принцип „ultravires” (принцип, згідно з яким правоздатність юридичної особи поширюється лише на сферу її завдань та цілей).

Під час аналізу нами було з'язовано, що найпродуктивнішим способом утворення термінів АПН є словоскладання, яке є типовим для німецької мови, менш продуктивним – деривація. Серед складених слів-термінів найбільшу групу представляють двокомпонентні терміни (73%), на другому місці – трикомпонентні (15%), на третьому – чотирикомпонентні (1,8%). Наша вибірка може бути представлена такими структурними схемами складених слів-термінів.

Для двокомпонентного терміна:

1) Іменник + Іменник: *dieBerufsverbot* (заборона здійснювати певну професійну діяльність); *dieMarktordnung* (система приписів, що регулюють ринкові відносини); *derSittenverstoß* (порушення моралі);

2) Прикметник + Іменник: *Sonderbehörden* (спеціальні відомства державного управління); *derSchwarzbau* (недозволене будівництво); *dasOffizialprinzip* (принцип офіційності розслідування); *diePopulärbeschwerde* (популярна скарга; скарга, що може бути подана будь-якою особою);

3) Числівник + Іменник: *dieDrittbeteiligung* (участь третіх осіб (у процесі / адміністративній процедурі)).

Для трикомпонентного терміна:

1) Іменник + Іменник + Іменник: *Datenschutzgesetz* (закон про охорону даних); *Pflichtversicherungszeiten* (страховий стаж в системі обов'язкового страхування); *dieBeitragsmessungsgrenze* (верхня межа доходів, до якої справляються страхові внески); *dasBundesbesoldungsgesetz* (Федеральний закон про оплату чиновників);

2) Прикметник + Іменник + Іменник: *dasSozialversicherungsrecht* (соціальне страхове законодавство); *dasSonderstatusverhältnis* (особливий статус);

3) Іменник + Прикметник + Іменник: *dasBundessozialgericht* (Федеральний суд із соціальних питань);

4) Числівник + Іменник + Іменник: *dieDrittwirkungslehre* (учення про дії, що захищають основні права третіх осіб).

Для чотирикомпонентного терміна:

1) Іменник + Іменник + Іменник + Іменник: *dasArbeitsnehmerübelassungsgesetz (AÜG)* (Закон про тимчасове відступлення робочої сили); *dasFeiertagslohnzahlungsgesetz (FeierLZG)* (Закон про оплату праці у вихідні дні);

2) Прикметник + Іменник + Іменник + Іменник: *dasKommunalverfassungsstreitverfahren* ((судовий) процес / позовне провадження з питань місцевого / комунального самоврядування).

У нашій вибірці серед дериватів мали місце терміни, утворені за допомогою суфіксів *-lich*, *-ig*, *-ell* для прикметників:

das Ehrenamt – ehrenamtlich;

die Erwerbsunfähigkeit – erwerbsunfähig;

die Institution – institutionell.

Одним з найпоширеніших способів творення фахової лексики, особливо коли мається на увазі багатоконпонентні терміни-словосполуки, є аббревіація, яка спрямована на створення більш коротких порівняно з вихідними структурами номінацій-синонімів [Scharfutdiniwa 2002: 9]. Найбільш вживаною формою скорочення в німецькій фаховій мові адміністративного права виявилися акроніми, тому що вони якнайкраще задовольняють потребу у спрощенні складних термінологічних понять: *FamR – Familienrecht*; *VerwR – Verwaltungsrecht*; *VerwProzR – Verwaltungsprozessrecht*; *VG – Verwaltungsgericht*; *VPr. –*

Vizepräsident; VwVfG – Verwaltungsverfahrensgesetz; SozR – Sozialrecht; Kj. – Kalenderjahr; FK – Finanzkasse; FHG – Fachhochschulgesetz; DJ – Deutsche Justiz (Zeitschrift, Entscheidungssammlung).

Отже, проведене дослідження дає змогу зробити такі узагальнення. Адміністративне право Німеччини як окрема сфера наукової та практичної діяльності характеризується певною складною системою властивих їй термінів, які пов'язані різноманітним чином і становлять структурно-організоване ціле, що складається з ядра та периферії. Терміни АПН можуть виступати як окремі слова і як словосполучки з різною кількістю компонентів. Терміни-слова переважають над термінами-словосполучками. Правничі терміни позначають загальні і видові поняття, між якими спостерігається ієрархічність. Словоскладання є домінуючим способом утворення німецької правничої лексики. Серед складних термінів переважають двокомпонентні. У дослідженій терміносистемі АПН має місце велика кількість аббревіатур.

Література

Булгакова 2004 – Булгакова Е. А. Английские термины социальной работы как особая терминсистема / Е. А. Булгакова // Вестн. СевКавГТУ. Сер. „Гуманитарные науки”. – 2004. – № 2. – С. 8 – 13; **Головин, Кобрин 1987** – Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М.: Высш. шк., 1987. – 104 с.; **Д'яков 2000** – Д'яков А. С. Основы терминотворения : семант. та соціолінгв. аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько – К. : Вид. дім „КМ Academia”, 2000. – 218 с.; **Лейчик 1986** – Лейчик В. М. О языковом субстрате термина // Вопр. языкознания. – 1986. – № 5. – С. 87 – 97; **Лісогуб 2002** – Лісогуб Л. І. Функціонування запозичених англійських термінів економічної термінсистеми у німецькій мові / Л. І. Лісогуб // Вісн. Запоріз. держ. ун-ту. – 2002. – №1. – С. 77 – 81; **Суперанская 1989** – Суперанская А. В. Общая терминология: вопр. Теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, И. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.; **Реформатский 1986** – Реформатский А. А. Мысли о терминологии / А. А. Реформатский // Современные проблемы русской терминологии. – М. : Наука, 1986. – С. 165 – 198; **Шлоер, Сойко 2003** – Шлоер Б., Сойко І. Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права / Б. Шлоер, І. Сойко; заг. ред. Б. Шлоера та Ю. Зайцева. – К. : Укр. центр правн. студій, 2003. – 464 с.; **Arntz 2002** – Arntz R. Einführung in die Terminologiearbeit / R. Arntz, H. Picht, F. Mayer. – 3. Aufl. Hilesheim : Georg Olms, 2002. – 331 s.; **DIN 1992** – DIN 2342 Teil 1 : Begriffe der Terminologielehre, Grundbegriffe / Deutsches Institut für Normung e. V. – Berlin, Wien, Zürich: Beuth Verlag GmbH, 1992. – 425 s.; **Scharfutdiniwa 2002** – Scharfutdiniwa N. Entwicklungstendenzen in der Lexik der deutschen Fachsprache des Flugzeugbaus / N. Scharfutdiniwa // Internationale Konferenz der Westfälischen Wilhelms-Universität. – Münster : PALM, 2002. – 23 s.

Резнік В. Г. Німецька термінологія права як особлива терміносистема (на матеріалі термінів адміністративного права Німеччини)

Стан національної термінології є одним із важливих складників усіх видів професійної діяльності й визначає рівень розвитку суспільства. Термінологічна система (терміносистема) – це складна динамічна стійка система, елементами якої є лексичні одиниці (слова або словосполучення) певної субмови. Термін як лексична одиниця певної спеціальної мови, що позначає загальне – конкретне або абстрактне – поняття чи ситуацію певної спеціальної галузі знань або сфери діяльності, є елементом терміносистеми.

Дослідження виконано на матеріалі термінів адміністративного права Німеччини. Правнича терміносистема розглядається нами як структурно-організоване ціле, що має ядро та периферію. У статті проаналізовано особливості даної терміносистеми у структурно-семантичному аспекті, з'ясовано специфіку її елементів. Доведено, що правничі терміни позначають як загальні, так і видові поняття, між якими спостерігається ієрархічність. Домінуючим способом утворення німецької правничої лексики є словоскладання.

Ключові слова: терміносистема, право, структурно-семантичний аналіз, ядро та периферія, структурні зв'язки, словоскладання, терміни-словосполучення, аббревіатура.

Резнік В. Г. Немецкая терминология права как особенная терминосистема (на материале терминов административного права Германии)

Состояние национальной терминологии является одним из важных аспектов всех видов профессиональной деятельности и определяет уровень развития общества. Терминологическая система (терминосистема) – это сложная динамическая стойкая система, которая состоит из лексических единиц (слов или словосочетаний) определённого подязыка. Термин как лексическая единица определённого специального языка, которая обозначает общее – конкретное или абстрактное – понятие или ситуацию той или иной специальной области знаний или сферы деятельности, есть элементом терминосистемы.

Данное исследование выполнено на материале терминов административного права Германии. Юридическая терминосистема рассматривается нами как структурно-организованное целое, которое имеет ядро и периферию. В статье проанализированы особенности данной терминосистемы в структурно-семантическом аспекте, выяснена специфика ее элементов. Доказано, что юридические термины обозначают как общие, так и видовые понятия, между которыми

наблюдается иерархичность. Доминирующим способом образования немецкой юридической лексики является словосложение.

Ключевые слова: терминосистема, право, структурно-семантический анализ, ядро и периферия, структурные связи, словосложение, термины-словосочетания, аббревиатура.

Ryezniuk V.G. German terms in law as a special terminology system (on material of terms of administrative law of Germany)

The condition of the national terminology is an important aspect of all professional activities. It determines the level of social development. New discoveries and knowledge sharing contribute to the growth rate of the composition of the national languages due to the terminology. The object of any terminological research is the term with its specific features and characteristics.

Administrative law in Germany, called “Verwaltungsrecht”, generally rules the relationship between authorities and the citizens and therefore, it establishes citizens’ rights and obligations against the authorities. It is a part of the public law, which deals with the organization, the tasks and the acting of the public administration. It also contains rules, regulations, orders and decisions created by and related to administrative agencies, such as federal agencies, federal state authorities, urban administrations, but also admission offices and fiscal authorities etc.

The language of law as a special sublanguage has its own content and a set of specific characteristics which vary depending on a language system. Language in legal settings is characterized by highly technical vocabulary and colloquial terms used in specialized ways.

This study was carried out on the material of the terms of administrative law in Germany. Legal term system is considered by us as structurally organized whole, which has a core and a periphery. The paper analyzes the features of the term system in structural and semantic aspect, figure out the specifics of its elements. Proved, that the legal terms are both general and specific concepts. Between them there is a hierarchy. Dominant mode of the formation of German legal vocabulary is compounding. Derivation is less productive. Complex terms are often composed of two-terms and abbreviations.

Key words: term system, law, structural-semantic analysis, core and a periphery, structural connections, term-phrases, abbreviation.

Стаття надійшла до редакції 28.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Школяренко В. І.